

NOTES SOBRE JOAN ALEXANDRE ADRETS, METGE CONVERS DE MALLORCA (SEGLE XV)

Maria BARCELÓ CRESPI
Gabriel ENSENYAT PUJOL
Universitat de les Illes Balears

Una de les professions científiques més tractades pels jueus durant l'Edat Mitjana fou la medicina.¹ És força coneguda la seva intervenció destacada en aquesta faceta del saber que fins i tot convertí alguns d'aquests professionals en metges de la cort, com ocorregué per exemple en el cas de la Corona Catalanoaragonesa. Al regne de Mallorca l'activitat mèdica exercida per jueus fou considerable.² La seva evolució segueix si fa no fa la de la comunitat jueva illenca en general, que després d'un segle XIV rellevant es va veure afectada pel program de 1391, fins a la conversió forçada de 1435. A partir d'aquest any s'inicia un declivi progressiu del món jueu mallorquí, intensificat amb les persecucions inquisitorials contra els conversos iniciades el 1488.

La documentació que hem pogut exhumar sobre Joan Alexandre Adrets ens el presenta com un metge de prestigi i alhora com un exemple de multiprofessionalitat, tan característica dels metges jueus de l'època. També podem resseguir-ne la seva trajectòria durant un període bastant llarg de temps, ja que el documentam entre 1457-1491.

---

¹ (*) La relació de sigles emprades és la següent:

ARM: Arxiu del Regne de Mallorca.

AGC: Actes del General Consell.

EU: Extraordinaris de la Universitat.

Prot.: Protocol (notarial).

S: Suplicacions.

² Vegeu Antonio CONTRERAS MAS: *Los médicos judíos en la Mallorca bajomedieval. Siglos XIV-XV*, Palma, 1997. A les pàgs. 139-140 l'autor ens facilita una succinta biografia de Joan Alexandre Adrets, que aprofitarem i completarem amb noves referències arxivístiques.

Molts sanitaris jueus mallorquins, a més de la medicina, es dedicaven a d'altres quefers. Tot i que allò que els identificava i els donava prestigi, tant dins com fora del Call, era la seva dedicació a la ciència de curar, altres ocupacions eren presents dins la seva vida. Val a dir que el fet no era exclusiu només d'aquest grup, sinó que es donava també entre diferents col·lectius cristians, de l'àmbit mèdic i d'altres, de manera que els conversos pogueren dedicar-se a la multiprofessionalitat sense majors problemes.

Per això, el primer aspecte no vinculat a la faceta mèdica que hem de remarcar en relació amb Joan Alexandre Adrets és la seva participació en negocis mercantils. Alguns documents permeten deduir que un lloc més o menys habitual de mercadeig per a ell era Alger. Un afer esdevingut el 1482 amb un nebot seu, empresonat a l'esmentada ciutat i amb els béns retinguts, sembla tenir molt a veure amb qüestions de tràfec comercial. El nebot disposava del corresponent salconduit però per causes que ignoram fou detengut allà. La decisió immediata de les autoritats mallorquines va ésser de prohibir els viatges cap a Berberia, però posteriorment Joan Alexandre suplicà que fos permesa la sortida d'un balener d'un tal Jaume March perquè pogués informar i informar-se de tot amb l'emir de Tunis.³ Per altra banda, el 1487 figura com a *dominus* d'una nau anomenada Sant Antoni, dita vulgarment "d'en Bernat Ramon" que es trobava al port de la ciutat de Mallorca preparada per salpar vers la ciutat nord-africana; per poder dur a terme el viatge Adrets rebé 130 lliures per part del mercader Andreu Perpinyà.⁴

Altres intervencions seves de caràcter mercantil són les següents: el 1485, juntament amb Baptista Salom, assegura 1000 quarteres de forment "de ferm" i unes altres 600 "de respit"⁵ i, el mateix any, participa amb diverses persones en l'adquisició d'una *bala pannorum tintorum in numero decem vulgo dictorum setzens* pel valor de 130 lliures.⁶

Altres informacions fan referència a negocis semblants. En certs casos, de quantitats que hom li devia. El 1487 el blanquer Jaume Sobirats manifestava deure-li 109 lliures i 4 sous.⁷ El 17 de maig de 1480 Jaume i Gabriel Roig i Mateu i Miquel Isern, germans, reconeixen tenir amb ell un deute de 5

---

³ A. CONTRERAS: *Los médicos judíos...*, cit., doc. 2, pàgs. 151-152.

⁴ ARM, Prot. C-205, 148.

⁵ ARM, EU 17, 229.

⁶ ARM, Prot. R-310, 34v.

⁷ ARM, Prot. C-205, 161v.

lliures per 5 quarteres de forment, que es comprometen a pagar-li per les festes de sant Pere i sant Feliu.⁸

En aquest context de transaccions mercantils, no ens estranyarà veure'l relacionat amb mercaders. El 1457 actua d'àrbitre judicial, juntament amb un altre mercader, Lleonard Vidal, en un plet que enfrontava el donzell Pere Pardo i el també mercader Gabriel Vidal.⁹ I l'octubre de 1486 fa de testimoni, ensems amb el metge Joan Garriga -un altre convers, de qui parlarem després- i el cirurgià Joan Sans, en el testament del mercader Cristòfol Llinàs.¹⁰

Altres vegades és ell qui nomenà diversos procuradors per motius de negocis. El 1458 designà per aquest concepte el mercader Nicolau Giger,¹¹ i el 1484 va fer el mateix amb el notari Francesc Vidal.¹²

Dins aquesta faceta mercantívola, un àmbit on també intervingué Joan Alexandre Adrets fou en la compra/venda d'esclaus, un negoci força lucratiu a la Mallorca d'aquell temps, com és ben sabut. La primera notícia que en tenim és bastant primerenca. Dia 4 de setembre de 1458 va vendre al donzell Pere Joan Albertí un esclau negre de 24 anys pel preu de 65 lliures.¹³ Vint anys més tard el trobam associat amb diversos mercaders per a negocis semblants. El 6 de maig de 1478 ell i el mercader Gonçal Roís varen vendre a Perot Descós un esclau moro de l'esmentat Gonçal, anomenat Massot, d'uns 17 anys, pel preu de 90 lliures.¹⁴ El 15 de juny següent, juntament amb Nicolau Giger, mercader, transferí de bell nou a Perot Descós un esclau sarraí anomenat Amat, de 25 anys, per un total de 90 lliures.¹⁵ D'aquestes transaccions, se'n derivà algun conflicte judicial. El 15 de gener de 1488 pledejava amb Francesca, esposa de Francesc Desbrull, sobre *cuiusdam serve vocate Caterina, nationis agarenorum*. Per tal de resoldre la qüestió ambdues parts sotmeten el litigi al veredicte de Lluçia

---

⁸ ARM, Prot. P-640, 10r.

⁹ ARM, Prot. C-202, 68.

¹⁰ ARM, Prot. P-453, 428.

¹¹ ARM, Prot. C-206, 12v.

¹² ARM, Prot. R-563, 98.

¹³ ARM, Prot. C-206, 53.

¹⁴ ARM, Prot. P-430, 40 i 52. El paper de Joan Alexandre Adrets en la transacció no queda gaire clar, ja que en el document notarial es diu que l'esclau és de Gonçal Roís però la quantitat obtinguda de Perot Descós en l'operació és per a tots dos, conjuntament: *quas a vobis habuimus et recepimus...* es diu, en plural.

¹⁵ ARM, Prot. P-373, 68.

Colomines i Joan Garriga, *in medicina professores*.¹⁶ Val la pena observar la intervenció en aquest afer dels altres dos capitosts de la medicina insular d'aquell moment.

Notícies de diferent tenor ens el mostren participant en altres empreses de caràcter econòmic, com el 1481, en què en companyia del donzell Pere de Mari és el col·lector del delme de Manacor d'aquell any.¹⁷ També l'hem documentat actuant en diverses ocasions de testimoni.¹⁸

Amb tots aquests precedents no ens sorprendrà veure'l com un acreditat censalista. A la relació de censals que percebia i que li foren confiscats per la Inquisició arran de la seva fugida, que tot d'una comentarem, figuraven els següents: 5 censals que rebia per part de la Universitat, el valor anual de cada un dels quals era de 36 lliures, 3 sous i 4 diners; 16 lliures i 13 sous; 12 lliures, 18 sous i 10 diners; 16 lliures, 3 sous i 7 diners; i 4 lliures, 12 sous i un diner, respectivament. I 3 censals més provinents de la Gabella de la Sal, la quantia anual dels quals era de 17 lliures, 12 sous i 11 diners; 8 lliures, 16 sous i 5 diners; i 10 lliures, 11 sous i 9 diners, respectivament.¹⁹ La suma total puja a 123 lliures, 14 sous, 11 diners, quantitat força respectable.

Com a metge, sabem que li fou concedida l'habitual franquesa de prevere el 1473.²⁰ Es tractava d'una exempció d'imposts que es feia respecte dels metges del regne, atesa la fretura habitual que n'hi havia. Després hem documentat la seva participació en la comissió que examinà l'apotecari Jaume Roig, fill d'un apotecari del mateix nom, el 27 de juliol de 1486. El tribunal avaluador era integrat per ell i mestre Llucià de Colomines en qualitat de metges; Salvador Tomàs i Joan Rull, *apothecarii et vicarii collegii apothecariorum Maioricarum*; Baptista Rullan i Antoni Ventayol, *apothecarii et examinadores dicti Collegii*; i Pere Abrines i Miquel Bauló, *apothecarii et proceres eiusdem collegii*.²¹

---

¹⁶ ARM, Prot. P-445, 236.

¹⁷ ARM, Prot. R-310, 33v.

¹⁸ El 22 de març de 1479 hi apareix en un document que després no fou transcrit (ARM, Prot. A-76, 152v) i el 23 de gener de 1488 ho fou del donzell Nicolau de Quint (ARM, Prot. P-641, 10).

¹⁹ ARM, Diversos 1/1, 120-128.

²⁰ Antonio Contreras Mas: "Profesión médica y sociedad mallorquina a fines del siglo XV: «el rechazo de un médico judío»", *Medicina Balear*, vol. 5, núm. 2 (maig/agost 1990), pàgs. 66-74 (la ref., pàg. 67). El text complet de la franquesa és transcrit pel mateix autor a *Los médicos judíos...*, cit., doc. 1, pàg. 151.

²¹ ARM, Prot. N-3, 42r-v.

El 1488, tot just instal·lada la nova Inquisició al regne de Mallorca, li fou obert un procés sota l'acusació de judaïtzant. Aquest mateix any era conseller per l'estament dels ciutadans del Gran i General Consell.²² En una data indeterminada entre els mesos de febrer i de juliol, per tal d'evitar l'acció inquisitorial, fugí de l'illa, deixant-hi la seva esposa Maria i tres fills. El fet motivà la immediata condemna i confiscació dels seus béns, que tengué lloc dia 11 de juliol de 1488.²³ Els béns incautats de què tenim notícia eren la casa on residia, a la parròquia de Santa Creu, *prop lo cantó dels bastaixos*, i els abans esmentats censals. L'immoble fou llogat el 21 d'agost següent a la muller de Joan Alexandre per un any, al preu de 24 lliures. Finalment, un any més tard, el 31 d'agost de 1490 va esser venut en pública subhasta al mercader de Tarragona Joan Liula, que en pagà 781 lliures.²⁴ Els censals també foren transferits.

A on es refugià Joan Alexandre Adrets després de la fugida de Mallorca? Dia 7 d'agost, a la sessió del Gran i General Consell, el conseller Gaspar Safortesa comunicava que *...en los dies passats lo honor mestre Joan Alexandre Adrets se n'és anat en Nàpols*.²⁵ Tot i així, tenim constància que el 1491 es trobava a Ciutadella. Quins vincles hi tenia? No ho sabem. Només podem dir que dia 14 de maig de 1489 Joan Alexandre Adrets, *cirurgico et magistro in medicina*, hi nomenà un procurador de béns, Bernat Tries, pellisser de Ciutadella, al qual veiem actuar com a tal el 13 d'abril de 1491.²⁶ I el 25 de juny següent era el mateix Joan Alexandre qui feia negocis (un cop més) amb un mercader de Ciutadella, Bartomeu Bou. Al document notarial corresponent es diu de manera ben clara que Adrets, aleshores definit com a "ciudadà de Barcelona", es trobava present a

---

²² A. Contreras: *Los médicos judíos... cit.*, pàgs. 139-140.

²³ Ramon Ferrer Navarro: "Notas sobre la actuación económica de la Inquisición en el reino de Mallorca a finales del siglo XV (1489-1490)", *Mayurqa*, XII (1974), pàgs. 167-182 (la ref. pàg. 169).

²⁴ ARM, Diversos 1/1, 8-9. Disposam d'alguns documents sobre Joan Liula mestre en arts i medicina, que demostren que hi havia més d'una persona amb aquest nom, tot i que n'ignoram el parentiu. El 18 de març de 1526 el metge Joan Liula figura com a marmessor d'un altre Joan Liula, ciutadà (ARM, Prot. R-581, 89). Un mes després Joan Liula, "professor en arts i medicina" és difunt i se'n fa el corresponent inventari de béns (ARM, Prot. R-577, 59-74). Tot i així, el 5 de juliol del mateix any 1526 Joan Liula "doctor en art i medicina" signa el contracte matrimonial amb Francina Moranta, vídua, amb un dot de 1250 lliures (ARM, Prot. R-571, 27v). Sembla més que probable el parentiu entre tots ells.

²⁵ A. Contreras: "Profesión médica...", *cit.*, pàg. 67.

²⁶ ARM, Prot. V-112, 87.

Ciudadella: *Joannes Alexander, chirurgicus et magister in medicina, civis Barchinone, nunc vero presens in villa Ciudadelle, insule Minoricarum.*²⁷

La sortida de Joan Alexandre Adrets de Mallorca va generar un greu problema en l'àmbit de la sanitat mallorquina, ja que el mateix any de 1488 els altres dos metges de pes dins el sistema sanitari illenc també varen desaparèixer de l'escena. Un, per motius semblants al de J. Alexandre: mestre Joan Garriga o Sagarriga, que era un altre convers (Adrets i Garriga eren els dos metges conversos de més renom del moment), va ésser processat i finalment penitenciat per la Inquisició, i mentre va durar el procés va restar detingut. L'altre, per defunció: dia 23 de juliol morí mestre Lluçia de Colomines.²⁸ Per això dia 9 de gener de 1489 hom exposava als jurats i consellers que *no ignoran en quant mancament de metges stà constituït lo present regne per la mort del reverend mestre Lucìa Colomines quòndam e per la absència de mestre Johan Alexandre Adret, lo qual se n'és anat És certament gran mancament de aquest regne que stigua de la manera que està.*²⁹ I a la situació de precarietat es tornava a al·ludir un any més tard, el 6 de gener de 1490, quan es concedia la franquesa de prevere a un nou metge mallorquí, que acabava de doctorar-se a Pàdua: mestre Antoni Nadal. Al text de la concessió es diu que *lo present regne a fraturar al present de hòmens de tal facultat, causant-ho la mort del reverent mestre Lucìa Colomines e la absència de mestre Johan Alexandre Adret y encara la detenció de la persona de mestre Johan Çagarrigua, e com lo nombre dels meges qui vuy hic són sia molt poch atesa la tante població del present règne.*³⁰

Com acabà la causa oberta contra ell? El tribunal inquisitorial el condemnà a ésser relaxat en estàtua, cosa que va ocórrer dia 11 de maig de 1493.³¹ La seva esposa, anomenada ara Beatriu, també fou relaxada en estàtua el 6 d'agost de 1495.³²

---

²⁷ ARM, Prot. V-112, 89v-90.

²⁸ Vegeu el nostre treball "La cultura mèdica a Mallorca a través d'alguns professionals sanitaris de finals del segle XV", *Randa* (en premsa).

²⁹ ARM, AGC 13, 85v.

³⁰ ARM, EU 18, 368-369.

³¹ José Mascaró Pasarius: "Judíos y descendientes de judíos conversos en Mallorca", dins *Historia de Mallorca* coordinada por J. Mascaró Pasarius, vol. 5, Palma, 1974, pàg. 726. Amb tot, al text inquisitorial, erròniament se l'anomena jurista: "Juan Alexandre Adret. Jurista, descendiente de Judíos, natural de esta Ciudad, por Judío, reconciliado en 11 de mayo de 1493" (*Ibidem*, pàg. 704).

³² *Ibidem*, pàg. 727.

Com podem veure, Joan Alexandre Adrets posà punt final a la seva vinculació amb l'illa en un moment de fortes dificultats per als metges (i no només metges, evidentment) d'origen jueu, ja que els processos inquisitorials coincideixen (casualment o no?) amb la prohibició d'exercir la seva professió a Mallorca decretada contra un desconegut a hores d'ara metge jueu Isaac.³³

Tot plegat ens situa en ple declivi de la comunitat mèdica juevomallorquina, una de les darreres manifestacions de la qual el constitueix la persecució contra els metges considerats judaïtzants.

---

³³ A. Contreras: "Profesión médica...", *cit.*